

Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada

Baix el patronatge del Molt Illtre. Ajuntament

ETIMOLOGIA DELS POBLES
DE LA
COMARCA D'IGUALADA

PER

Mn. AMADEU AMENÓS ROCA, Pvre.

Canonge de la Santa Església Catedral de Vic

PRÒLEG

d'ANTONI CARNER

Cronista de la Ciutat

IGUALADA, 1957

FU-7-9

ETIMOLOGIA DELS POBLES
DE LA
COMARCA D'IGUALADA

Nihil Obstat

El Censor,

Eduardo Junyent, Canónigo

Vich, 31 de Julio de 1957

Imprimase

Ramón, Obispo de Vich

Por mandato de Su Excia. Rvdma.

José Prat, Canónigo

Canciller Secretario

IMPRESA CODORNIU

IGUALADA

Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada

Baix el patronatge del Molt Illtre. Ajuntament

ETIMOLOGIA DELS POBLES
DE LA
COMARCA D'IGUALADA

PER

Mn. AMADEU AMENÓS ROCA, Pvre.

Canonge de la Santa Església Catedral de Vic

PRÒLEG

d'ANTONI CARNER

Cronista de la Ciutat

R. 8.187

IGUALADA, 1957

R. 800

Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada

Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada

ETIMOLOGIA DELS POBLES DE LA COMARCA D'IGUALADA

Estudi de l'etimologia dels pobles de la comarca d'Igualada

Al Exmo. D. Joaquin Buxó, Marqués de Castellflorite, como Presidente de la Exma. Diputación Provincial de Barcelona, que con tanto celo e interés patrocina la restauración de monumentos artísticos, arqueológicos e históricos, junto con otras manifestaciones culturales de la Provincia, en prueba de respeto y consideración, se complace en dedicarle este humilde trabajo.

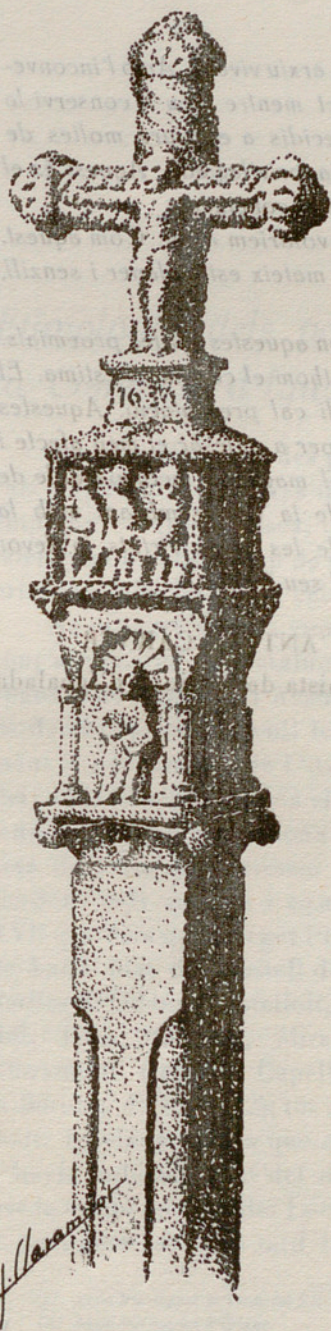
L'ANTONI CARNER

EL AUTOR

Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada

IGUALADA 1927

Creu de terme de Jorba
Dibuix de J. Claramunt

Pòrtic

El meu il·lustre i estimadíssim amic Mossèn Amadeu Amenós, Canonge de la Seu de Vic, em demana unes línies de capçalera per aquesta nova obra seva. La comanda m'honra i no puc pas defugir-la.

Però, què puc dir de l'autor i de l'obra? Aquest llibre és dedicat als estudiosos de la nostra Comarca i a tots els qui estimen aquesta mena de treballs. Es un llibre que serà llegit també amb complaença pels qui senten, si més no, el líbró de la curiositat. En una paraula, és un llibre apte per a tothom.

Sempre he cregut que les obres veritablement bones són les que plauen als entesos i als mers aficionats, cadascun a la seva mesura. Es així com l'obra d'art aconsegueix perfectament la seva missió social.

Mossèn Amadeu ha escrit molt. Però els seus treballs romanen dispersos en revistes i setmanaris. Seria una tasca molt interessant i profitosa aplegar-los en un volum. Aleshores es veuria tota la transcendència de l'obra realitzada per aquest benemèrit sacerdot i infadigable escorcollador d'arxius, pel qual la història de la Ciutat i la Comarca no té secrets.

El nostre venerable amic és tal-ment un arxiu vivent. Amb l'inconvenient, però, que aquest arxiu restarà obert mentre Déu li conservi la vida, i no més. Caldria, doncs, que es decidís a escriure moltes de les coses que guarda en la seva memòria privilegiada. Aquest és el prec dels seus amics, que som tots els qui el coneixem.

Aquest llibre és una part d'això que voldriem d'ell. Com aquest, en podria escriure molts d'altres, amb el mateix estil planer i senzill, com li pertoca, atesa la seva finalitat.

Això és, simplement, el que volia dir en aquestes ratlles proemials.

L'autor no necessita presentació. Tothom el coneix i l'estima. El llibre, ja el teniu a les mans; tampoc no li cal presentació. Aquestes quatre ratlles vull que serveixin, això sí, per a palesar el meu afecte i admiració vers aquest home que amb el magisteri incomparable de l'amor sap caminar per tots els camins de la vida semblant amb la paraula, amb la pluma i amb l'exemple de les seves virtuts, la llevor del bé que, tard o d'hora sempre dona el seu fruit.

ANTONI CARNER

Cronista de la Ciutat d'Igualada

Etimologia dels pobles de la Comarca d'Igualada

Pregat moltes vegades pels amics del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada i d'altres d'aquestes encontrades, de gust vaig a emprendre aquesta tasca, com de gust emprenc totes les que fan referència a aquest clap de terra que ens va veure donar les nostres primeres mirades cap al cel.

No m'entretindrè a vindicar la denominació de Conca d'Òdena com a comarca de Catalunya, puix que magníficament ho ha fet abans el bon amic de l'Acadèmia de Bones Lletres en Gabriel Castellà Raïch, pero si que vull fer recalcar la distinció que feia un document fa poc cremat de l'Arxiu del Deganat de Segarra (Prats del Rei), dels feus que posseïa el Duc de Cardona en la Segarra i els que tenia en la Conca d'Òdena (1). Com també em plau recordar una acta de presa de possessió del Procurador General del Duc de Cardona dels castells i caserius de la Baronía d'Òdena del segle XVII que deia que assegut l'esmentat Procurador General en una era de batre blat del Castell de Claramunt, allí van comparèixer els Batlles d'Òdena, Castellolí, Espelt, Jorba, Copons, Alberells, Fillol, Tous, Roqueta, Miralles, Montbui, Claramunt, Torre de Claramunt, Cabrera, Capellades, i Mediona, pobles que formaven la Baronía d'Òdena (2); tot aixó li donà caire de comarca independent. Igualada encara que enclavada al bell mig de la dita Conca s'havia independitzat del domini de la poderosa casa de Cardona per la cessió feta pel Rei Lotari als Monjos de Sant Cugat del Vallés, la qual possessió més tard la partiren els monjos d'aquell mones-

(1) Arxiu Parroquial de Prats del Rei.

(2) Arxiu Parroquial d'Òdena.

tir amb el Rei, pel qual motiu no assistiren a la dita presa de posí sessió cap dels dos Batlles igualadins el Monacal i el Reial, que llavors governaven la vila.

Comencem doncs per estudiar l'etimologia d'Odena, que no es altre que el del nom llatí *Otina*, diminutiu femení del nom masculí *Otus* i *Ota* femení. La seva aplicació uns la busquen explicant que 'ls Comtes de Manresa van donar el susdit castell a una filla seva que portava aquest nom, i altres diuen que vé de la filla d'un noble que havia mort lluitant amb els Comtes de Catalunya contra els alarbs. La cosa més probable és que aquest nom pervé de la denominació romana, puix que en aquell temps estava ja en ús. El seu domini arribava fins a les riberes del riu Anolia (Anoia).

Els senyors d'Òdena van arribar a obtenir molts feus en diferents indrets de Catalunya, entre ells el de Guimerà a la Segarra i el d'Arraona prop de Sebadell, dels quals encara en subsisteixen les runes. Més tard, per motius de parentiu, passaven tots aquests dominis a engrandir la dominació feudal de la casa de Cardona, que va arribar a tant, que es deia: Ducs de Cardona, reis sense corona. Efectivament, era tal llur predomini que ajuntats tots els feus haurien constituït un gros reialme.

Es d'advertir que aci a la nostra comarca, i això mateix passava en d'altres, encara que alguns dels castells canviessin el nom, o genealogia de llurs governadors, sempre s'hi troba una certa dependència o subjecció a la casa de Cardona. Ultimament tots els dominis dels Cardona han passat a engruixir el patrimoni de la senyorial casa dels Ducs de Medinaceli. A l'Arxiu Parroquial d'Òdena existia un document que deia, que havent-se celebrat a Vic concursos per a proveir les tres parroquies vacants de Gurb, Òdena i Vallfogona de Riucorp, proveiren aquesta última amb Mossen Vicenç García perquè era el més jove dels concursants aprovats. Si l'haguessin destinat a Odena s'hauria immortalitzat amb el nom de Rector d'Òdena, així com ho va fer amb el de Rector de Vallfogona.

Igualada

(Aqua lata) Aigua ampla. La seva etimologia la volen fer sorgir uns de la tradició, que diu que aquesta conca formava antigament un llac i el Senyor de *Gosem* (3) va dir en certa ocasió, que donaria la seva ànima al diable si treia tota l'aigua a fi de poder-se conrear la terra que cobria, i el dimoni a cops de mall va rompre el roqueralt que hi havia entre els Mojons i el Castell de la Pobla de Claramunt en el lloc actualment conegut per «Sant Procopi» per haver-hi un pedró amb la imatge de dit Sant, escapant-se per allí l'aigua.

Altres volen que vingui de l'amplada que té el riu Anoia en el lloc on se fundà la ciutat, que per això en temps antics, aquest tros s'anomenava riu Aqualata i amb aquest nom es va batejar la població que nasqué i va créixer en la seva ribera. La població prehistòrica, l'antiga Anabis o yepus s'extenia a la banda de Vilanova del Camí, en el lloc conegut per Vilar del Met, que es on s'estreny el riu.

Aquest nom ha tingut en el decurs del temps diferents variants, com son els d'*Aqualata*, *Golada* i en l'actualitat el d'*Igualada*.

Té molts fills il·lustres, entre ells els eminents polígrafs Jaume Caresmar i Roc d'Olzinelles, Abad el primer del Monestir Premonstratenc de Bellpuig de les Avellanès i considerat com un dels pares de la història moderna de Catalunya; arxiver, el segon, del Monestir benedictí de Ripoll amb dignitat abacial, a l'assabentar-se que el foc havia devastat el preuat arxiu, morí de sentiment; el Bisbe de Vic Francesc Robester, protector de Mossèn Vicenç García; el Pare Ferrer de les Escoles Pies, anomenat en son temps el Sepiència per la seva cultura extraordinària; Antoni Franch, cap

(3) Cim de la serra que parteix el Pla de Bages i la Conca d'Òdena, i des d'on es gosa d'una vista immillorable.

del Sometent igualadí en la batalla del Bruc i famós guerriller, el retrat del qual fou col·locat a la Galeria de Catalans Il·lustres de l'Ajuntament de Barcelona; el General D. Pere Vives i Vich, un dels més distingits enginyers militars que ha tingut Espanya en els temps presents; els germans Tous, cofundador l'un de «La Maquinista Terrestre y Marítima», de Barcelona que tanta glòria donà a aquella ciutat i a tot Espanya, i fundador l'altre de l'Institut de Religioses de la Divina Pastora.

Igualada té per visitar l'Imatge del Sant Crist i la Verge de la Pietat, portada per un peregrí de Sevilla, i el magestuós retaule major de Santa Maria, un dels millors exemplars barrocs, segons opinió de Gaudí. Cal esmentar també l'Arxiu Fotogràfic Municipal, el Centre d'Estudis Comorcals amb els Museus de la Pell i el Tèxtil, l'Assil del Sant Crist i els portals de la Mare de Déu de Gracia i el dels Ocellons, fa poc restaurats, i el Sant Hospital, model d'Hospitals Comarcals.

Ací s'havia de fundar també l'Institut de Religioses Carmelites de la Caritat, puix que la Beata Joaquina de Vedruna, casada a Vic, havent-ne de fugir per les circumstàncies del temps, cercà refugi a Igualada. Un dels seus fills obtingué un càrrec a l'Ajuntament i amb el bon patrici senyor Estrada que vivia al carrer de la Soledat parlaren moltes vegades de la fundació que la futura Beata projectava; mes de retorn a Vic on havia estat destinat el seu director espiritual, Pare Esteve d'Olot, la fundació tingué lloc en aquella ciutat. No obstant, un dels primers Hospitals que serviren les seves Religioses fou el d'Igualada.

Aguilar de Segarra

Castrum aquilarium, Castell de nius d'àligues. No fa gaires anys que encara niaven als forats de les roques que sostenen les seves runes i a llur entorn les havíem vistes volejar.

Alberells

Ve del llatí *albus*, blanc, i s'anomena així per la blancor de claps del guix que hi ha al cim de la serra, la qual blancor es veu de lluny, de manera que Alberells vol significar aquestes clapes blanques.

Santa Maria del Camí

Per la capella que dedicada a la Mare de Déu hi ha (encara que avui no està oberta al culte) al peu del camí ral (reial) que anava a Saragossa primer i després de Madrid a Barcelona substituït en l'actualitat per la carretera general, que va des d'aquella població a França per Barcelona i la Jonquera. Dita Capella guarda totes les característiques de l'estil romànic amb un absis ben escaient. Llàstima que sigui destinada a magatzem. Perteneixia als monjos de Montserrat.

Porquerisses

Com l'anterior dins del terme d'Alberells, és un grupet de cases amb una Capella, travessat per la carretera general. A l'Arxiu

Parroquial d'Argençola hi havia un document explicatiu de l'etimologia d'aquest nom i deia, que no venia de *porc* sino de *pórques*, que vol dir una peça de terra i per tant Porquerisses vol dir peces de terra petites, de manera que és el diminutiu de *pórça*.

Argensola

Del llatí *Argentiola*, Campaneta, Campana petita. Havia recollit de boca d'alguns vells que fa molts anys, hi havia a l'anterior Església parroquial adossada a l'antic castell, una campana que encara que de petites dimensions, tenia un ressò admirable fins al punt, que si en iniciar-se un temporal arribaven a tocar-la, fent el senyal de bon temps, allunyava el temporal o el desfeia, i això ho explicaven volent fer referència al nom.

El seu domini feudal pertanyia al Sereníssim Duc de Belmonte

Carbassí

Quer bicinus-Quer bessó, per haver-hi en dit lloc dos turons molt semblants *bessons*, que es veuen perfectament des de la carretera de Sant Guim a Santa Coloma de Queralt. Aquesta etimologia l'he trovada en alguns pergamins entre ells un que feia referència al Batlle que allí hi tenia el Monestir de Montserrat a qui pertanyia senyorialment Carbassí, com també Sant Maure del Contrast dins del mateix terme d'Argençola.

Bellprat

Bonic reconet sota el castell de Queralt, regat pel riu de Boix, al mig del qual hi ha el poble d'aquest nom, sens dubte perquè en principi seria un prat on devien pasturar els cavalls i ramats de bestiar dels Cervellons i Queralts, Senyors successivament del susdit castell i d'aquí el nom de Bellprat.

Bruc

No hi ha dubte que aquest nom ve de la planta del bruc molt abundant en aquells encontorns de la muntanya de Montserrat. El que no és tan fàcil de trobar és el moment o motiu que va fer que comencés a aplicar-se aquest nom al poble.

Segons el senyor Rector Mossèn Josep Ribas, la gent d'El Bruc conta que per aquells indrets existia en segles passats un brus d'extraordinària magnitud, poc corrent en aquesta mena de planta que no passa de la categoria d'arbust. Allí s'hi donaven cita els pagesos i carreters d'aquells verals, i per a fer en companyia llurs àpats, hi edificaren més tard un hostal que en van dir l'Hostal del Bruc, construint-s'hi després algunes cases que van donar començament al poble d'el Bruc.

En el seu terme hi ha l'Hostal de la Fumada molt conegut en temps antic perquè allí canviaven els caballs de les diligències igualadines que anaven d'Igualada a Barcelona i paraven al carrer de Sant Pau cridant l'atenció dels barcelonins per la seva grandària i relativa comoditat.

Aquest nom tan senzill i simplificat és conegut per tot el món per haver tingut lloc allí la cèlebre batalla del seu nom—El Bruc—(6 de Juny de 1808) primera derrota de Napoleó, i en la que els sometents catalans de Berga, Sellent, Santpedor, Manresa, Igualada, Piera, Esparraguera, Abrera i d'altres bateren la columna del General Shwartz, representant cada poble el seu paper en aquella proesa llegendària.

Igualada hi tingué el «Mengem», que engegà el primer tret, el Malvehí que tocava el timbal de la Patera (distint del de Santpedor), l'Aleix de l'Oli, qui s'apoderà d'una maleta amb el bastó

de comandament i la faixa del General, els germans Llimona i l'eximi guerriller Antoni Franch amb la Bandera del Sant Crist, que per això es canta la cobla que diu:

«I de tots n'és capitana, la Bandera del Sant Crist, del Sant Crist dels d'Igualada».

Els sometents igualadins s'apoderaren d'un dels canons d'artilleria que portava la columna i l'altre fou pres pel Vicari d'Abrera i els seus, que el trobaren abandonat pels francesos fugitius entre les runes del pont sobre la riera del mateix nom, que havia estat destruït per tal de dificultar encara més el pas dels que reculaven.

Antoni Franch havia anat a Vilafranca a cercar armes, després continuà la lluita contra el francès com a guerriller i obtingué el grau de Tinent Coronel.

Cabrera d'Igualada

Castell de cabres, així anomenat per l'abundor de caps de bestiar, que pasturaven en el seu terme, significació diferent de la del castell de Cabrera existint al cim de les escarpades serres que separen la plana de Vic de la comarca d'Olot i que porta aquest nom, per haver trobat, segons la tradició, una cabra la imatge de la Mare de Déu que allí es venera.

Els Cabrera d'Igualada astaven emparentats amb els senyors dels Castells de Tous i de Mediona.

Boixadors

Castell de gent que's dedicava a treballar el boix, fent culles, bastons i d'altres utensilis. La seva família senyorial va arribar a ésser una de les de més prestigi de Catalunya, emparentada amb les famílies més il·lustres de la terra, entre elles amb els Comtes de Placència a Catalunya i els Marquesos de Dos-Aigües de València. El seu terme és escabrós i el castell al seu temps inexpugna-

ble. A l'església Parroquial, al peu del castell s'hi venerava una bellíssima imatge de Maria d'alabastre amb totes les característiques de l'estil romànic.

Calaf

Nom d'un senyor del seu castell quan estava dominat pels alarbs. Reconquerit pels cristians va pertànyer als Bisbes d'Ausona els quals el cediren en feu als Vescomtes de Cardona. Encara en resten runes del dit castell.

En defensa dels drets de senyoriu del castell el Bisbe-Abad Oliva sostingué un plet amb Ramon Folch de Cardona, qui no volia reconèixer tals drets.

La seva Església Parroquial és de sobria elegància i les vitralls formen un conjunt ben recomanable. Cal remarcar així mateix les pintures de l'àbsis que completen la restauració portada a cap per l'actual Prior-Arxioprest Mossèn Felip Roma, Pbre.

Calonge de Segarra

Castrum Calonicum (Colonos en castellà) Castell de gent que conreaven la terra. En l'Arxiu parroquial d'aquest castell hi trobarem transcrita la següent tradició:

Estava el dit castell assetjat feia molt de temps, s'acabaven les municions i els queviures, i en veure que no els venia auxili de la terra acudiren el cel: prometeren, si es veien lliures del setge, aixecar en aquell mateix lloc un temple dedicat a Santa Fe, i s'els acudí la inspiració de baixar de nit, per una mina que hi havia, a pescar al Riu Bregòs. La sort els afavorí, fent bona pesca i a la matinada el Governador del castell envià un plat de peix, al capítol del setge, qui mirant-se'l digué: Després de tant temps encara tenen peix fresc? Aixequem el setge que no hi ha res a fer.

Els assetjats compliren el vot alçant l'actual Església parroquial, bell exemplar d'estil romànic en forma de Creu llatina, fent cordó per a portar-hi la pedra.

Crec oportú de fer constar aquí una nota eminentment característica i és la inscripció que feta a la fosa, hi havia en una de les campanes del seu campanar que deia: "Tocaré per tots menys pels del Molí d'Enfesta". I això perquè no contribuïren a sufragar el cost.

Capellades

Lloc de capelles d'estalactita fetes per l'aigua, avui continguda en un petit llac i que antigament saltava escampada al riu Anoia per la cinglera que porta el nom de capelló, i sobre el qual cingle s'hi extén la població actual. La indústria que de temps immemorial li ha donat nom ha estat la fabricació de paper, encara que en la actualitat n'hi dóna també la fabricació de mocadors. Són molt interessants les seves coves, sobretot el Museu Romaní, proveït d'objectes de ceràmica i de prehistòria.

Havia pertangut antigament als monjos de Sant Cugat del Vallès i més tard formà part de la Baronia de la Conca d'Odena, de la il·lustre família dels Ducs de Cardona. Es lloc d'estiueig pel bon clima que l'acompanya, per la seva situació i per les bel·leses naturals que la volten. D'ella n'és fill el Molt Il·lustre Dr. Xavier Alert, Pbre. Canonge Magistral de la Seu de Sevilla, l'Abad Muntadas de Montserrat, i el Pare Anselm Ferrer, Director de l'Escolania per espai d'alguns anys i notable compositor d'obres de música sagrada de molt apreciable valor. I el fundador del Museu Romaní, il·lustre patrici enamorat de Capellades i de las coses de la terra.

Actualment hi ha a Capellades la Casa Noviciat de Religioses de la divina Pastora. A poca distància de la Vila raja l'abundosa Font de la Reina que porta aquest nom segons la tradició, per haver-hi apagat la seva sed una reina que es va escaure a passar per allí.

L'Església Parroquial és d'aspecte catedralici. L'ha restaurada el Sr. Rector Mossèn Salvador Noy, donant-li aires de magestusitat.

Carme (Sant Martí de)

Carme o terra vermella. Carmesí. Es distingeix per la fabricació de paper i també de teixits. Son dignes d'ésser visitades les seves balmes prehistòriques conegudes per "Coves de càl Guineu", o de càl Claramunt de les Esplugues. En elles s'hi veu calcada l'estada dels primers habitants de la comarca. La primitiva població estava situada a la banda esquerra del riu, en el mateix pla de l'actual, i sense molta dificultat d'excavar s'hi troben restes de la primera, que tenen força importància.

En el seu terme s'hi troba el Santuari de la Verge de Collbàs, al cim de la serra d'aquest nom. Al seu voltant hi ha una estació importantíssima de fòssils de moltes classes amb exemplars ben remarcables.

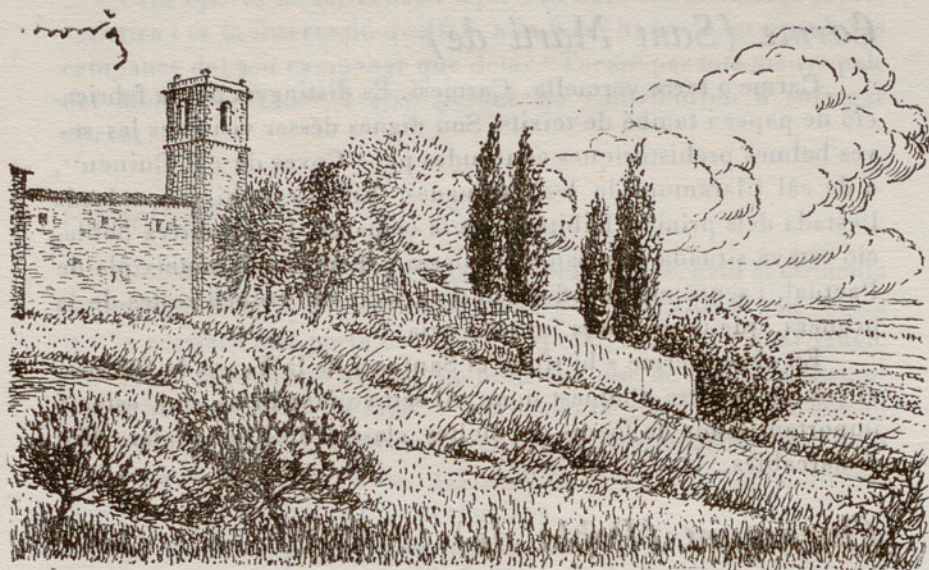
Claramunt (Pobla de)

Poble situat al peu del Castell de Claramunt. Vingut de França el nom de Claramont, posat ací es traduí en Claramunt, nom del castell y dels seus senyors que eren els grans puntals de la casa de Cardona, que continuament bregava per privar l'engrandiment d'Igualada, en aquella aferrissada lluita entre castellans (gent dels castells) i vilatans (gent de les viles) quan es marcava la decadència del Feudalisme, fins que fou enrunat per ordre de la Generalitat de Catalunya.

Claramunt (Torre de)

Una branca de l'anterior, fundà a aquest castell del qui n'es senyor en la actualitat el Sr. Marqués de Villapalma.

Familiars d'aquell anaren a Itàlia amb l'expedició de Catalans i Aragonesos i el nom de Claramunt posat allí de primer es digué Claramonti, cognom del gran Papa Pius VII, i fou quan en ésser elegit Papa s'encarà amb Napoleó al qual excomunicà perquè volia apoderar-se dels Estats Pontificis, tot dient-li *Non possimus*, no puc.

Torre de Claramunt

Dibuix de Pere Borràs

Clariana

Uns fan venir aquest nom d'un clap de terra conreada volta-da de bosc (un clar, una Clariana), mentre d'altres el volen derivar d'un petit tall que fan les muntanyes a la part de sol-ixent, i com que és terreny molt enfonsat, és l'única part on es veu a fora de la fondalada una clariana. El seu castell era de domini senyorial dels monjos del Monestir de Sant Cugat del Vallès.

Castellfollit de Riubregós

Castrum fulonum, Castell de Batanès, gent que batien el lli i el preparaven per a filar i teixir. Això mateix feien amb el canem per a la fabricació d'espardenyes. Conserva encara dues torres feudals i una notabilíssima Església romànica, digna d'esser visitada. En ella si veneraba un artístic retaule gòtic dedicat a Sant Pere i Sant Andreu, que avui es troba al Museu d'Art de Barcelona.

Castellolí

Castrum Odelini, o sia d'un fill dels senyors d'Odena a qui donaren un tros de les terres del terme d'Odena. En principi s'anomenà Castell d'Odeli, després Castell d'Aulí i ara Castellolí. En el seu terme es conserva la Capella de Sant Feliu, suara restaurada, i el magnífic establiment d'aigües sulfuroses que té una Capella dedicada a la Mare de Déu del Remei i, a poca distància, la font del ferro. Als seus boscos s'hi cullen rovellons de la millor qualitat.

Castellolí ha tingut tres esglésies Parroquials: una dalt del turó i al peu del castell, l'altra construïda a mitja pujada, cap a finals del segle XVIII, que fou incendiada pels revolucionaris al Juliol del 1936, i l'actual que llueix un vistós pòrtic feta al peu de la carretera.

Prop de la Capella de Sant Feliu, costes avall, s'hi troba una estació de fòssils entre els que sobresurten ostrès molt grosses.

El castell havia tingut certa importància a la comarca com ho indiquen aquestes dades: "Había hecho algunos servicios especiales al Obispo (Berenguer III) e Iglesia de Vich, Berenguer de Castellaulí, Señor de Rubió, y deseando premiarle parte de ellos, resolvieron el Obispo Berenguer y su capítulo, a cinco de las Kalendas de Junio que es a veintiocho de mayo del año mil trescientos y catorce, concederle por gracia personal y de su vida tan solamente, que cuando el dicho Obispo tomare la potestad del castillo de Monleón (Montlleó) que dicho Berengner de Castellaulí tiene en feudo de la Iglesia de Vich, pueda ponerse en dicho castillo tres casas, esto es, la del Seller, la del Granero y una Caballeriza... (Episcopologio de Vich, vol. II, pág. 171).

Collbató

El P. Argaiz, en la seva obra "La perla de Cataluña, Historia de Ntra. Sra. de Montserrat", publicada al 1677 a Madrid, en el cap. VI, 2, diu: El segundo Castillo se llamó *Collbatón*, por hallarse

dentro de un término de este noble. Está fundado sobre un peñasco muy fuerte por ser la subida por una parte, y por otra dificultosa y descubierto, y no tener padastro alguno, en particular para aquellos tiempos en que se usava de armas arrojadas, y tener la retirada del monte segura, y el agua, que está entre él, y la Montaña, muy cerca, y alta, y ser toda tapiada, que es donde del mismo castillo se podía, y puede guardar, con seguridad, y los moradores, con cautela hacer sus salidas del Castillo, y retirarse”.

“Yo sospecho que este fué obra de algún Capitán. Señor de aquel territorio, llamado GATTO, o GATTON; y como la G. Gótica se parece mucho a la B por decir COLL GATTON, deslizóse el vulgo a decir COLLBATON. Esto es COLLADO DE GATTON. Los términos de este monte, nos descubre una escritura antigua, diciendo: *A parte Orientis in medio fluminis lubricati, & id termino Espargariae. Meridie in termino a Pyerola. De Occiduo in termino Sanctae Mariae del Bruch. Et de Circio cum ipsa Ugosa, vel in Fonte Sanctae Mariae*” (Obra citada, p. 20-21).

En Carretes i Candi, en la seva obra LOS CASTELLS DE MONTSERRAT, *ensaig crítich, històrich*, publicada a Barcelona el 1890 també parla d'aquest Castell, dient així, corregint un xic la seva ortografia:

ETIMOLOGIA DE COLLBATO. La de Argaiz és acceptada i propagada per tots els historiadors de Montserrat i no s'en dóna d'altra. En què la funda? Clarament ens ho diu: en una *sospita*, o en altres termes, en una hipòtesis: en la possibilitat d'haver-hi hagut en temps passats un capità *Aggató*, del que ningú ho sap que existís en cap època, ni que fundés un castell, com tantes vegades succeïa“.

“Muntades, en adoptar-la com a veritable, amb molt bona fe afegeix: “No existeix a Collbató cap casa que afirmi ésser la primitiva del baró Gató o Agató, però sí que es gloria el poble de tenir son origen de tan noble Senyor i de portar son nom de *Coll de Gató* o Agató”.

El P. Abat Muntadas en la seva Història de Montserrat, Títolada MONTSERRAT, SU PASADO, SU PRESENTE, SU PORVENIR publicada, al 1866, en la pàg. 68 diu: “Por la parte de oriente levantaron (els cristians) el (castell) de *Otger* junto a la capilla de S.

Miguel, por la de poniente el de *Collgató*, nombres de los dos barones, sus respectivos castellanos“.

En la p. 73, d'on està treta la cita de Carreras i Candi diu: “En *Collbató* no hay casa determinada que afirme ser la primitiva del baron *Gató* o *Agaton*, pero sí se gloria el pueblo de traher su origen de tan noble castellano, y de llevar su nombre de *Coll de Gató* o *Agató*”.

Continua per la seva part En Carreras i Candi:

“No podem en el segle XIX, ajudats per les llums de la història assentar també la nostra hipòtesi, usant del mateix dret que Argaiz, però basant aquella en dades certes de personatges veritables?”

“En aparèixer el nom *Collbató*, en els primitius temps de la Reconquesta Catalana, és com llegat de precedents generacions. Això és tot el que sabem. La dificultat està en desentranyar de la foscor del temps precedent; tasca difícil de resoldre amb completa seguretat, per no dir del tot impossible.

“Entre els fets històrics més culminants esdevinguts en l'antiga regió Lacetana, no podem menys de fixar la nostra atenció en que, l'any 195 abans de Jesucrist, comandant les legions romanes de la Tarraconense, Marc Porci Cató, molt hagués de batallar amb els indòmits lacetans, emprenent contra d'ells, vàries actives campanyes. Diu Titus Livi que després de desarmar-ne gran nombre i enderrocar muralles i fortalises, perseveraren ells en la guerra, i va caldre una segona campanya del Cònsol Romà.

“No podria restar perpetuat en aquell coll, lo nom i record de l'auster Cató, ja sigui per establir-hi pretori o punt militar que li assegurés l'encontrada mentre combatia els pobles Bergistans, o ja sigui per haver-hi destruït o construït alguna fortalesa, o escarmentat allí els inquietos i valerosos lacetans? Si en realitat tenim el cabdill, relacionat amb l'encontrada del Castell, l'existència del qual ve comprovada per la historia, necessitarem crear-ne o acceptar-ne un d'imaginari? A més que de Cató no fora pas aquest el sol record servat de son pas per nostra terra, puix escriu Balaguer (*Las calles de Barcelona*, volum I, pàg. 165) parlant del castell Vescomtal de la nostra Capital: Entre los antiquaris historiadores, diu Bofarull,

s'ha anomenat sempre aquest castell *torra de Cató*, per creure's que després de la guerra dels lacetans, durant la qual estigué Marc Porci Cató a Barcelona, volgué aquest, aprofitant la pau il·lustrar la Ciutat amb edificis que recordaren son nom, un d'ells, i tal vegada l'únic, el gran castell".

"Per consegüent, refusarem l'existència del capità Gatto o Aggatón, i molt més encara la rebuscada semblança de la G i B gòtiques, adoptant com es natural, racional i històric, que el nom Collbató pugui provenir del segle II abans de Jesucrist, i que un *Collis Catonis* de l'època romana, nou o deu segles després es conserva encara en llemosí, si bé l'us i la transmutació inherent al transcurs del temps el convertiren en el Collbató". (Carreras i Candi, obra citada, pàg. 32-34).

Fins aquí els referits autors. Per la nostra part podem dir que la primera vegada que surt el nom de Collbató és al 945, any en que el sacerdot Wadimir i uns germans seus venen al Comte Sunyer un alou al terme del castell de la Guàrdia en el lloc anomenat Almodòvar i Colle de Betoni. Al 946 el mateix Comte Sunyer amb la seva esposa Riquildis dona aquestes propietats comprades de poc temps, al monestir de Santa Cecília. Es anomenat *Chodlle betons*, a Almodòvar i en el *podium* o Puig de Andaleco. (P. Pascual Monumento, III, P. 3).

En el transcurs del temps el nom de Almodòvar amb que era conegut el lloc on s'aixeca el poble de Collbató, desaparegué quedant solament el de Collbató fins els nostres dies. Dins del seu terme s'hi troben les cèlebres coves (esplugues) del seu nom, dignes d'ésser visitades. Llàstima que no comptin amb una instal·lació elèctrica a semblança de las de Mallorca, per tal de cridar l'atenció del turisme.

Es fill d'aquest poble l'eminent compositor Amadeu Vives.

Copons

Durant molts anys m'ha preocupat l'etimologia d'aquest nom i m'he arribat a convèncer que té el seu origen en el Copó que

porta gravat el seu escut heràldic, ço és els Copons per a donar la Sagrada Comunió, cosa no usual en d'altres pobles, i aixó malgrat que les etimologies de pobles no s'han de buscar en els emblemes dels escuts.

Efectivament aquest escut el veiem calcat al sepulcre de l'Abat Copons a Poblet en el segle XV i en les tombes de les tres Abadeses del mateix nom; a Vallbona de les Monges i el trobem també calcat en una làpida funerària que es conserva al peu del portal d'entrada del refector de Montserrat, en la que a dins d'un fris que la volta hi venen a l'una i a l'altra banda els Copons Eucarístics, tenint, cada un d'ells a sobre un peix, que en aquell temps era símbol de Jesucrist. Tòt junt una recordança del miracle de la multiplicació dels pans i dels peixos en el desert. A l'interior de la mateixa s'hi llegeix la inscripció que comença de la manera següent: "Hic jacet dominus Albina uxoris Arnaldi quondam de Copons..." ço és: Ací descansa Donya Albina muller de N'Arnau en altre temps Senyor de Copons...

La làpida resta molt mutilada i fa cara d'ésser dels últims del segle XIV o primers del XV, ço és, abans de tenir els Copons la tomba a Poblet.

La família senyorial dels Copons encara que no posseï molts feuds, tingué cert prestigi, a Catalunya i a fora, havent tingut casa a Igualada i mes tard a Vilafranca del Penedès. Més enllà es van emparentar amb els Pinós i a l'escut hi tenien els seus Copons entrecreuat amb la Pinya.

No hauria pogut ser que els Senyors d'aquest castell haguessin estat ben devots de la Sagrada Eucaristia i haguessin escollit per lema els Copons?

Les tres Abadeses de la família dels Copons que amb aquesta dignitat regiren el Monestir de Vallbona de les Monges, estan soterrades en dit Monestir, D.ª Elisenda de Copons (1340-48). Era descendent d'aquesta il·lustre família i probablement germana del noble Ramon de Copons Governador del Castell de Lleida, Conseller del Rei Pere III i Cambrer Major de la Reina Elionor. Regí el

Monestir quan aquest estava en el cim de la seva grandesa fins el 15 de Setembre de 1348, D.ª Beatriu de Copons (1510-37) féu recapitular les rendes del Monestir i manà construir el cimbori o campanar d'estil gòtic florit, deixant d'existir el 21 de Setembre del 1537. D.ª Arcàngela de Copons (1576-1601) regí el Monestir per espai de vint-i-cinc anys, morint plena de mèrits als noranta d'edat.

Espolla

La seva etimologia és "Spolia" ço és despulles del Castell de la Torre de Claramunt. S'escriu Espolla i es pronuncia Espoia, per aquell modisme de certes comarques que en lloc de palla diuen paia i per fulla diuen fuia i altres de semblants.

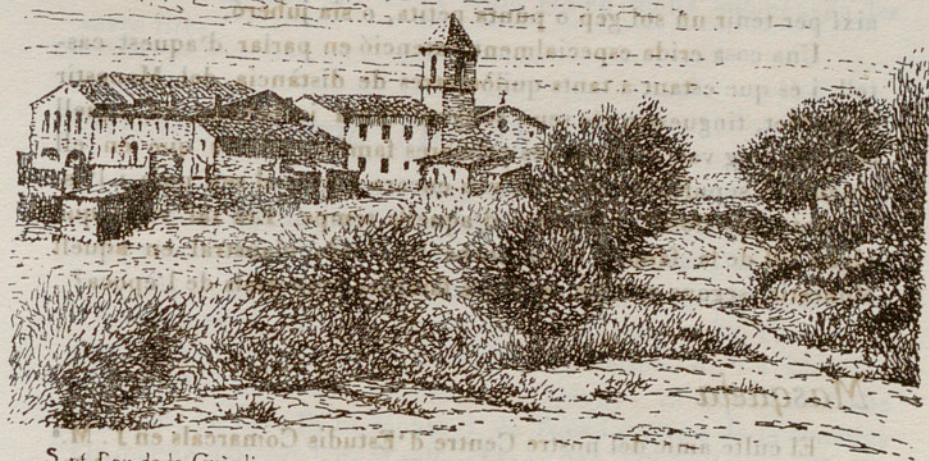
Espelt

He fullejat diferents escriptures que en referir-se al seu castell diuen: "In castro in specil-lis col-locato", que vol dir castell alçat en el lloc dels mirallets. Perquè aquesta paraula *specil-lum* és el diminutiu de *speculum*, que vol dir mirall. El que no he pogut trobar és el per què de la aplicació del dit nom.

A començament del segle XI, el seu Castell era d'una senyora nomenada Lisenanda, senyora també del castell de Guardiola, qui al morir el deixà a l'Ardiaca de la Seu d'Ausona Ricolf i als seus succeors, ço que fou causa d'un plet fallat a favor seu, en temps del Pontificat del Bisbe- Abad Oliva. (Episcopologio de Vich, vol. I, pág. 253).

La Guàrdia

Castell d'aquest nom enlairat arran de les crestes del Montserrat i que tenia la seva importància per a dominar el pas conegut

Sant Pau de la Guàrdia

Dibuix de Pete Borràs

ayui amb el nom de Càn Massana, que separa la Conca d'Odena i el Penedés del Pla de Bages. La seva Església Parroquial està dedicada a la Conversió de Sant Pau i en el seu terme es veuen les runes de la capella de Sant Simeó Estilista, el retaule del qual, de bona pintura, es venera a la Capella del Mas Ollé de la Guàrdia. També s'hi veuen encara restes de la primitiva església romànica feta al peu del Castell. D'aquest Castell n'era fill Don Berenguer de Guàrdia, home de molta enteresa, i força capacitat, Bisbe de Vic a l'any 1306 fins el 1328.

Del nostre record hi funcionava un forn de vidre, conservant-se encara l'edifici conegut pel "forn del vidre".

Jorba

"Castrum jubatum". Castell ajubat o geperut, perquè la muntanya on està assentat el castell fa com dos geps de camell.

Dins el terme hi ha la casa Juberó, així anomenada perquè al seu costat s'hi alça una muntanyola d'una sola punta. S'anomena així per tenir un sol gep o punta petita, o sia juberó.

Una cosa crida especialment l'atenció en parlar d'aquest castell, i és que estant a tants quilòmetres de distància del Monestir de Poblet, tinguessin els seus senyors tanta influència en aquell cenobi, puig van ésser de les primeres famílies nobles que en ell tingueren sepultura, com s'hi veu encara gravat el seu nom i l'escut entre les lloses funeràries d'aquells temps. Era tal volta que algun fill de la família dels Jorba feia vida claustral en aquell Monestir, segons costum entre les famílies senyoriales de l'època?

Masquefa

El culte amic del nostre Centre d'Estudis Comarcals en J. M.ª Solà Soler en treball sucós publicat en el 1er. Volum de *Mis cel·lànea Aqualatènsia*, sobre l'etimologia de dit poble descriu perfectament l'origen arabesc de dit nom que amb diferents variants s'ha escrit sempre a poca diferència com avui i que no significa altre cosa que país fèrtil, terra productiva; avui dia sobre tot són abundants les seves collites de vi, oli, blat i cereals.

En el seu terme si fa el cèlebre vi Bach, de fama mundial, que porta el nom dels propietaris de la finca on es cull i s'elabora.

En temps antic la seva Església de Sant Pere i Santa Creu, d'estil romànic, subsistent encara, era del senyoriu feudal dels Monjos de San Cugat del Vallès.

La Llacuna

Del llatí «Lacuna», llac petit perquè el seu terreny en té la configuració, i posseeix una gran abundor de bones aigües potables. Els Senyors del Castell de Cervelló eren Barons i per tant Senyors feudals del Castell de La Llacuna, com ho eren també del

castell de Queralt on van fundar la dinastia de la noble família dels Comtes de Queralt.

El Baró de La Llacuna era Senyor de les terres de Sant Magí de la Brufaganya. En temps antic tenien molta anomenada les seves fires.

Miralles (Santa Maria)

Degut probablement a les puntes roqueres que hi ha sobre, entre elles l'Agulla grossa que fan mirar a molta distància. La seva antiga parròquia de dalt del castell és un interessant exemplar de romànic, fa poc restaurada. Així mateix la de Sant Romà adaptada a les necessitats de la Parròquia, que de tal serveix en els nostres dies. Està a 20 quilòmetres d'Igualada i a 4 qm. de La Llacuna. A l'any 970 el Comte Borrell de Catalunya va donar al Bisbe d'Ausona els castells de Montbui, de Tous i d'altres de la comarca i la meitat del castell de Miralles. L'any 987 el Bisbe d'Ausona havia cedit en feu aquesta meitat de castell a Ènnec Bonfill de Cervelló, fill de Cendra, qui ja posseïa l'altra meitat per donació del Comte Borrell.

La noble i senyorial casa de Cervelló instal·là aquí les cases també senyorials dels Comtes de Queralt, senyors del castell d'aquest nom, i la dels Barons de La Llacuna a la baronia del qual pertenyien el castell de Miralles i les terres de la Brufaganya, amb el seu històric Santuari de Sant Magí. Tenen força importància dues creus de terme, una amb l'escut dels Alemanys i l'altra amb el dels Cervellons.

Miralles (Sant Salvador)

Col·locada la parròquia solitaria, destruïda el 1936, a una alçària força considerable, a uns 15 quilòmetres d'Igualada en direcció a Calaf, frueix d'una bona vista i per això es diu Miralles. En

el seu terme hi neix el riu Anoia en el lloc del Molí de la Roda, així anomenat per què no és com els altres molins que acostumen a tenir les turbines amagades; aquí està a la façana de la casa d'aspecte senyorial.

En aquest molí hi ha una Capella en la que s'hi venerava una pintura de la Mare de Déu de les Olles (que al seu costat hi tenia un pilot d'olles, per a significar gràficament les dolles d'aigua de la naixença de l'Anoia) en comptes de la Mare de Déu de les Dolles, com l'anomenaven en principi. Tenia dedicat un benefici en la Comunitat de Preveres de Santa Maria d'Igualada sota el patronatge de la nobilíssima família de Cornet, propietària de la finca.

Orpí

Urbs pini. Poble de pi o de pins, com Pinós. Del seu castell n'eren senyors els nobles de Sallent i Dorda. Per haver el seu somatent fet resistència a l'exèrcit francès en la seva entrada a Igualada el Gener de 1809, prengueren a set caps de casa i els penjaren a les reixes de la Caserna de Infanteria d'Igualada. Sota el castell hi ha un grup de cases conegudes amb el nom de Santa Càndia per haver-hi allí una capella gòtica amb una elegant i artística portada, un bon retaule de pintura amb una imatge de pedra de la Santa. A la volta es fa admirar una clau de pedra bellament tallada.

Al peu de les cases hi ha abundosa naixença d'aigües. El darrer diumenge d'Abril se celebra en aquell lloc un aplec que s'anomena de les bresques, perquè amb taules posades allí es venen bresques de mel, que es el postre obligat dels assistents a l'Aplec.

Rubió

Castrum rubeum. Castell alçat sobre 'un clap de terra vermella del que en resten encare runes. Es conserva l'elegant esglé-

sia parroquial romànica de transició, amb una magnífica portada i un meravellós retaule gòtic de pintures exquisides, que constitueixen un magnífic monument de la devoció a la Verge Santíssima.

Al cim del retaule hi ha pintat el Calvari amb la imatge de Maria al peu de la Creu. A la banda de l'Evangeli hi ha, a primer terme l'Anunciació, essent d'una espiritualitat admirable tant la figura de l'Àngel, com la de Maria. A sota s'hi veu el naixement amb el Nen Jesús posat al pessebre; més avall l'Adoració dels Reis però no vestits de Reis sinó de Mags com diu l'Evangeli. A la part de l'Epístola, a dalt, s'hi veu l'aparició de Jesús a Maria després de la Resurrecció, més avall l'Ascensió del Senyor apareixent al cim de la muntanya les petjades que Crist hi va deixar marcades; a sota de tot la vinguda de l'Esperit Sant en el lloc del Cenacle, on amb la Verge Santíssima estaven reunits els Apòstols.

En totes aquestes taules hi sobresurt l'imatge de Maria; però sobre tot en la del mig, més gran que les altres, s'hi representa la Verge Santíssima pujada al Cel i coronada com a reina de l'Univers; A aquest fi apareix la figura de Maria agenollada en un reclinatori mentre el Pare i el Fill posen en son cap corona d'or veient-se a sobre l'Esperit Sant en forma d'un colomet blanc en mig d'una glòria plena d'esperits angèlics. Als peus de Maria hi ha dos àngels com a patges a punt de rebre de Maria les gràcies per a distribuir entre els seus devots, l'un mira cap al cel i l'altre cap a la terra.

Es un retaule sempre d'actualitat i sobre tot en aquests anys jubilaris de l'Assumpció de Maria.

Algun temps el castell de Rubió tingué la seva importància. Una filla dels Senyors d'aquest castell per nom D.ª Ermesendis de Rubió, fou la segona Abadessa del Monestir de Vallbona de les Monges (1190 - 1209); per nom vulgar es titula la Boscana, car es va nodrir corporalment i espiritualment als boscos de Vallbona sota la direcció del fundador d'aquell Monestir, el Venerable Ramon d'Anglesola parent seu. Meresqué un rescripte del Papa Inocenci III salvaguardant les persones i heretats del Monestir.

Al monestir de Vallbona de les Monges hi foren soterrats l'any

1239, D. Guillem de Comalats, castell proper a Rubió i Copons i a l'any 1257 D. Arnau de Rubió.

Montfalcó

Castell en terme de Veciana i prop de Sant Guim. L'etimologia és *muntanya d'En Falcó*, nom molt freqüent en aquells temps de la reconquesta, sobretot entre els familiars dels Ducs de Cardona, Senyors del dit castell.

Montmaneu

Mons Maneli. Muntanya d'un tal Manet, nom ja usat entre els romans. El seu castell fou algun temps ben important per estar situat sobre el pas de la Penedella, un dels més estratègics de Catalunya, extenent-se la seva vista per tota la Segarra, l'Urgell i fins al castell de Lleida.

El poble conserva el caire antic amb la seva plaça, senyal dels mercats que en ella s'hi feien i encara es conserva un dels portals que hi havia en les seves muralles. L'Església parroquial moderna i de bon gust. En una altra capella mes avall s'hi venera la imatge de la Mare de Déu de la Creu, a la que tenen molta devoció els fills de Montmaneu. En el seu Arxiu Parroquial s'hi conservava un interessantíssim document que explicaba de quina manera van ésser expulsats els Jesuïtes de Sant Guim, del que donem compte en altre lloc.

Montserrat

Mons-serratus. Muntanya serrada segons uns, Muntanya en forma de serra segons altres. Mossèn Cinto, amb el Virolai, es

declara partidari dels primers, quan diu: Amb serra d'or, els an-
gelets serraren, eixos turons, per fer-vos un palau.

Montserrat és ben bé de la comarca d'Igualada per la poca
distància a que està situat, i perquè les serres derivades gairebé
toquen Igualada, sobre tot per la banda dels Monjos i Serra del
castell de la Pobla i Castellolí.

Per això sempre els igualadins hem tingut tanta devoció a la
seva Moreneta i li fem visites tan sovint. Anyalment desde 1515
se li porta el Ciri Votiu, ofrena que li fan les Autoritats en nom
de la població d'Igualada.

No ens entretindrem a apuntar elogis del Montserrat perquè
en havent afirmat que és una muntanya única per la seva configu-
ració a tot el món, està dit tot.

La seva importància cultural i litúrgica l'afirmà el Sant Pare
actual, Pius XII, en concedir als Rnds. Abats de Montserrat el so-
lideu vermell, per a premiar en certa manera les activitats tant
espirituals com culturals que des de Montserrat irradien per tot el
món, puix que aquí hi acuden gent de tota la terra, quedant ad-
mirats de la *Laus perennis* que amb solemnitat sense parió, dedi-
quen els monjos a la Mare de Déu i de les manifestacions de
verdadera i positiva cultura que allí exerciten. Montserrat ha donat
a l'Església savis com els P. Sunyol, Director que era de l'Institut
Gregorianista del Vaticà i Rdm. P. Anselm, Director de la Biblio-
teca Vaticana, amb títol d'Abat de Ripoll. A la Història de
Montserrat, per ell publicada remetem als qui vulguin conèixer la
seva importància.

Una cosa dol del Montserrat, i és que no s'explotin les coves
de Collbató, conegudes amb el nom de «les Coves del Salitre» per
la multitud d'estalactites de variades formes que en elles s'hi ad-
miren. Convenientment tractades les seves vies amb una il·lumi-
nació escaient, cridarien fortament l'atenció dels visitants.
Igualada ha mantingut sempre amistoses relacions de respecte i
veneració a la Moreneta i a la Comunitat Benedictina que regeix el
Santuari, fins al punt que els Concellers de la Vila no deixaren

començar les obres de l'actual Basílica de Santa Maria sense que abans no vegés el projecte l'Abad de Montserrat.

En l'actualitat el Monestir publica la Bíblia en català, acompanyada de notes interessants recollides amb paciència de benedictí sobre els mateixos llocs de referència. La començà el docte escriptorista Pare Ubach i hi té la seva part el culte igualadí Pare Romuald Diaz. L'actual P. Abad Dom Aureli M.ª Escarré segueix amb gran entusiasme la tasca cultural i litúrgica empresa per l'Abad Deàs i continuada per l'Abad Marcet, tot fent de Montserrat un dels millors Monestirs del món.

Montbui (Santa Margarida de)

Mons Boini. Muntanya d'un tal Boi, nom ja usat pels romans, d'on sembla pue porta l'origen. L'he vist en documents antics i d'aquesta etimologia n'és partidari també el benemèrit polígraf Mossèn Joan Segura, autor de la nostra "Historia d'Igualada" i altres treballs històrics. Al costat d'aquesta opinió, hi ha l'altre del «Monsbovinus» Muntanya de bou o de bous, pel qual motiu havien gravat a l'escut un bou al cim d'una muntanya que diuen era consagrada al Vedell d'or que alguns encara suposen enterrat a la Tossa. Altres volen fer-lo venir de la rondalla que conta que per la conquesta del seu castell, els cristians es van valdrer, una nit, de bous amb teies enceses a les banyes.

Nosaltres reconeixem com a probables les dues primeres versions per tal com el nom de Montbui es trova ja usat en temps de la dominació romana.

L'Espiscopologi de Vic, al parlar de la donació del dit castell feta pel Bisbe-Abat Oliva al levita Guillem per tal que el restaurés i governés pels Bisbes d'Ausona, diu *en Monbuino*.

Aquest castell fou donat a l'any 970 pel Comte Borrell de Barcelona al Bisbe Attó I d'Ausona i als seus successors, juntament amb altres castells de la comarca, a fi que els fortifiquessin, puix

que eren els límits de la Marca Hispànica. L'Abat-Bisbe Oliva, donà l'any 1023 en feu aquest castell, com he dit, i el de Tous, al levita Guillem, a condició que cedís a la Mitra d'Ausona un alou que posseïa a la Plana de Vic i a més que pagués als Canonges d'aquella Seu una refecció el dia de Tots-Sants, com si diguéssin la castanyada.

Aquest levita morí prop del castell de Queralt en lluita contra els moros deu anys després de feta aquesta donació. Per aquest temps, s'edificà l'església romànica de tres naus a la Tossa, junt al castell, que L'Abat Oliva dedicà a la Mare de Déu de Gràcia amb el nom de Santa Maria *in Monbuino*. Encara subsisteix i fou la primera de les tres esglésies Parroquials de Montbui, puix que abans de la Parroquial actual hi hagué al mateix lloc la dedicada a Santa Coloma. L'esmentada església romànica, en el moment d'escriure aquestes notes es troba en període de restauració a càrrec dels serveis tècnics i amb lajut econòmic de la Diputació de Barcelona.

Els Bisbes d'Ausona cediren aquest castell en feu als Vescomtes, després Ducs de Cardona, i els governadors que hi posaren van establir la geneologia dels Barons de Montbui, una pubilla dels quals es va casar a últims del segle XVI amb D. Claudi de la Nuça, Comte de Placència, el nét del que havia estat Vi-Rei de Mallorca, essent el seu nom D. Josep de la Nuça i Rocabertí, qui va edificar la Casa Gran, casa senyorial de magnífiques proporcions, i féu construir a l'ensem l'actual Església parroquial una tomba on està soterrat. En la llosa funerària entre altres coses s'hi llegeix: «Vivis palatim illud, mortuis hoc monumentum construi» (Pels vius, aquell palau, i pels morts, feu construir aquesta tomba).

En son terme hi ha una barriada de cases de pagès que té per nom El Seió que ve del llatí Ocellum, Ocelló o Mirador i fa referència a un turonet que hi ha com una veritable miranda. Aquí es fundà la dinastia dels Ocellons que durant alguns anys tingueren força importància per la comarca i també a Igualada, on tenien casa, al costat d'un dels set portals de la Vila, que encara es

conserva, entre els carrers de Sant Roc i de Sant Sebastià, que s'anomenava dels Ocellons. Aquest nom es mudà per Occió. Canviant la // per la *i*, i suprimint la *o*, es diu ara *Saió*, a semblança de Caldes de Montbui. El nom original era Caldes de Montbull i canviant la // per una *i* es convertí en Caldes de Montbui.

Piera

Apiaria, d'*Apis*. Abella, i que, per tant, vol dir país d'abelles, car els seus habitants es dedicaven a la explotació de la cera i la mel. Altres volen aquest nom originari del bou *Apis*, perquè era també usat en temps dels romans i n'hi ha que diuen dels cartaginesos.

Piera té dues barriades conegudes la una amb el nom de "Can Guilera", contracció de "Can Aguilera", nom de la primera casa que s'hi edificà, i la segona "El Vadorc", de vado, pas del riu Anoia a la vorera del qual es veuen les seves cases i fàbriques.

A l'Edat Mitjana tingué Piera molta importància. El seu castell pertanyia als Reis d'Aragó. Jaume el Conqueridor, en tornar de la conquesta de Mallorca, portà a Piera i oferí al seu Sant Crist, les banderes preses als mahometans. En el seu terme tenien drets senyoriais els monjos de Sant Cugat del Vallès, segons un document existent a l'Arxiu Parroquial de Clariana, del qual castell n'eren també senyors feudals.

Per aquest motiu també Sant Joan de Mata, fundador de l'Ordre de redempció de captius, vingué a fundar a Piera el primer convent d'aquesta Ordre a Catalunya, és a dir, degut a la protecció que trobà en els reis d'Aragó que consideraven de gran utilitat en aquells temps semblant institució. Sant Joan de Mata era de la nobilíssima família dels Comtes de Mataplana, emparentats amb les cases reials de França i d'Aragó. Per això, encara que nascut accidentalment a Falcó, de França, on el seu pare havia caigut malalt, ell és indiscutiblement català i no pas francès com alguns volen imposar.

El miracler Sant Crist de Piera es famós i invocat molt pietosament, sobre tot en cassos d'eixut, Allí acuden els pobles de la rodalia i treuen en processó la santa Imatge, acompanyant-la amb llurs pregàries.

El pregoner de Piera amb els seus tocs de corneta, el timbaler de Santpedor i el de la Patera d'Igualada contribuïren a la derrota dels francesos en la batalla d'El Bruc, puix que al sentir tocs de corneta i de timbal, varen creure que darrera dels sometents venien forces regulars que els preparaven una emboscada i van emprendre la retirada.

Pierola i Hostalets de Pierola

La mateixa etimologia de Piera té Pierola, diminutiu de Piera. Hostalets de Pierola, perquè hi havien uns hostals al camí que anava de Piera al Bruc posant en comunicació el camí-ral amb el que pasava per Piera. Es un poble molt ben situat, amb un clima deliciós, i és encara més agradable pel caràcter senzill i atent dels seus habitants.

La Parròquia havia estat regentada per Mossèn Josep Mas, culte polígraf, més endavant Archiver de la Catedral de Barcelona, i per Mossèn Martí Valls i Vidal, qui feu construir l'actual Església. Ell va ésser qui va orientar la meua carrera sacerdotal ensenyant-me de fer d'escolà a la nostra església dels Dolors.

Sant Puvim

Derivat de *Sant Pere ad Vincula*, Sant Pere de les Cadenes, dient-se'n en principi Sant Pere del vim i actualment Sant Puvim en terme de Sant Salvador de Miralles i a tres quilòmetres de Prats del Rei. Havia pertangut el seu domini espiritual i temporal al Monestir de Sant Cugat del Vallès.

Santa Maria del Camí

Era una Capella romànica convertida avui en magatzem, situada al peu del camí-ral de Madrid a França per Barcelona, substituït en els nostres dies per la carretera general. Al voltant de la Capella hi ha un grup de cases. La parroquial actual es de pocs anys.

Sesgaioles (Sant Martí de)

El seu origen és el d'Esglesioles, Esglésies petites. Actualment hi ha una recomenable església parroquial relativament moderna tota ella de pedra picada. En l'actualitat s'exploten en el seu terme mines de carbó.

Tallada

Clab de terra per a conrear a conseqüència d'una tallada de bosc. N'hi ha que ho volen fer derivar d'una roca partida, *tallada*, que allí hi havia.

Veciana

De Vicus, poble, i per tant Veciana, poble petit.

Vilanova del Camí

Per estar aliniat el seu carrer major en el camí-ral de Madrid a Barcelona. Va començar amb una capella solitària dedicada al gran Bisbe de Poitiers, Sant Hilari. La campana d'aquest poble fou la primera que tocà a sometent l'any 1808, cridant als habitants per anar al Bruc. Havia pertangut primer al castell de Claramunt

i més tard al de Montbui, pel casament de D.ª Antònia de Vilanova amb l'honorable D. Francesc de Montbui. Els documents antics l'anomenaven Quadra de Vilanova, es conserven restes de la casa dels Vilanova.

Vallbona (d'Igualada)

De *Val'lis bona*. Vall bona, productiva, sobre tot de bon vi. El dilluns de la segona Pasqua, Pasqua de Pentecostès celebra aquest poble amb gran entusiasme la festa del Roser de Maig, conservant en la seva celebració alguns actes de caire tradicional ben destacat. Té dins del seu terme fàbriques importants. L'antiga Església Parroquial era edificada al peu de la cinglera mirant a la vall. L'actual de bones formes, i dimensions elegants és al mig de la població.

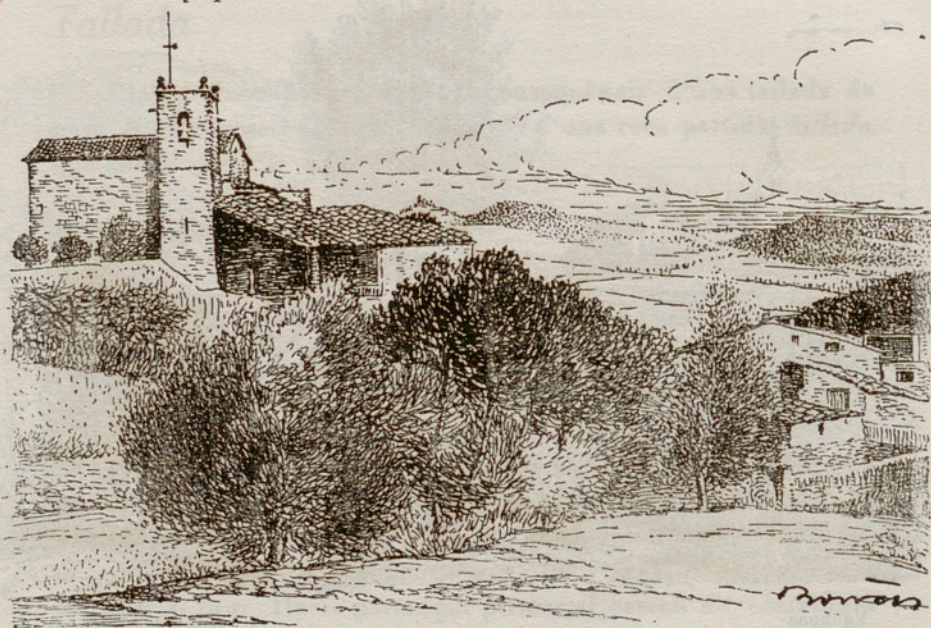

Vallbona

Dibuix de Pere Borràs

Bellmunt

Els documents antics que fan referència a compres o vendes de terres pertanyents al seu terme diuen *Monte Pulchro*, Mont bell. Dins el seu terme i prop de la carretera que va de Sant Guim a Santa Coloma de Queralt, hi ha una creu de terme que té més semblança de monument eucarístic que de Creu, puig que s'hi admira una rodona de pedra en forma d'hòstia. També hi ha una antiga capella anomenada Sant Jaume de Rocamora i restes d'una ermita coneguda pel nom de Sant Jordi de Riquer, de la qual descendeix la distinguida família de Riquer. En ella s'hi cel·lebrava un Aplec el dia de Sant Jordi (23 d'abril) i demostra la aflluència de gent que hi assistia aquella dita «Si vols obtenir muller, ves a Sant Jordi de Riquer, i si encara no n'has trobat, ves a Sant Ramon Nonat», o sia, a l'Aplec que es cel·lebra a Sant Ramon del Portell (31 d'agost). Tothom sap que a les fires i aplecs s'hi fa més d'un casament.

Sant Pere Çallavinera

Dibuix de P. Borràs

Sant Pere de Çallavinera

Sanctus Petrus Cel-lae vinariae.—Sant Pere del celler del vi.

Castell de Queralt

Castrum Queralti.—Castell del quer, o punta rocosa, alta. Pertanyia a la nobilíssima família dels Comtes de Cervelló, posseïdora de molts feus a Catalunya i al migdia de França, que aquí donà origen a la no menys noble dels Comtes de Queralt, senyors de Santa Coloma i altres feus i alous de la comarca.

Una de les glòries d'aquesta nobilíssima família fou la devoció a Jesús Sagramentat, que saberen encomenar als seus vassalls, fins al punt que els Concellers de la Vila demanaren al Papa Alexandre VII el poder cel-lebrar la Festa Major el terç diumenge d'agost a honra de Jesús Eucaristia, privilegi que el Sant Pare concedí segons una Butlla papal que tinguèrem a la mà, i desapareguda en la revolta del 1936. També eren devots de la Verge Santíssima a la que van dedicar la bellíssima capella de la Mare de Déu de Bell-lloc,—restaurada no fa gaire, com a monument nacional—a la que s'adossà més endavant el Convent de Pares Mercedaris, al que fou destinat, encara que per poc temps, Sant Ramon Nonat, segons s'ha dit.

De la vila de Santa Coloma de Queralt era fill el culte historiador d'Igualada, de Sant Magí de la Brufaganya i de la mateixa vila de Santa Coloma, Mossèn Joan Segura.

A més de la capella de Bell-lloc, són dignes de veure l'església Parroquial i l'edifici nomenat el Castell.

Prats del Rei

In villa pratorum Regis. diuen els papers vells; la Vila dels Prats del Rei. Des del castell de la Manresana, de possessió reial, feien pasturar les cries de cavalls per aquests prats.

Es venera en aquesta vila la imatge de la Mare de Déu del Portal, que antigament rebia culte a l'esmentat castell de la Manresana. Més endavant fou portada a una capella damunt d'un portal de la muralla de la Vila. D'això ve el nom d'aquesta imatge mariana.

Entre Calaf i Prats del Rei hi hagué una batalla en la que trionfaren les hosts del Rei Ferran el Catòlic i en la que fou derrotat el pretendent a la corona d'Espanya príncep Don Pere de Portugal. Els documents del temps diuen que hi morí la flor de la joventut catalana. En el lloc on foren enterrats els seus cadàvers s'hi aixecà una Creu gòtica de pedra, molt artística i elegant, emplaçada avui davant del Santuari de la Verge del Portal.

Té una magnífica església parroquial i fou per espai de centúries cap del Deganat de Segarra. Aquesta vila, en temps de la dominació romana, tenia per nom Siccarra, d'on ve el nom de Segarra.

Sant Guim

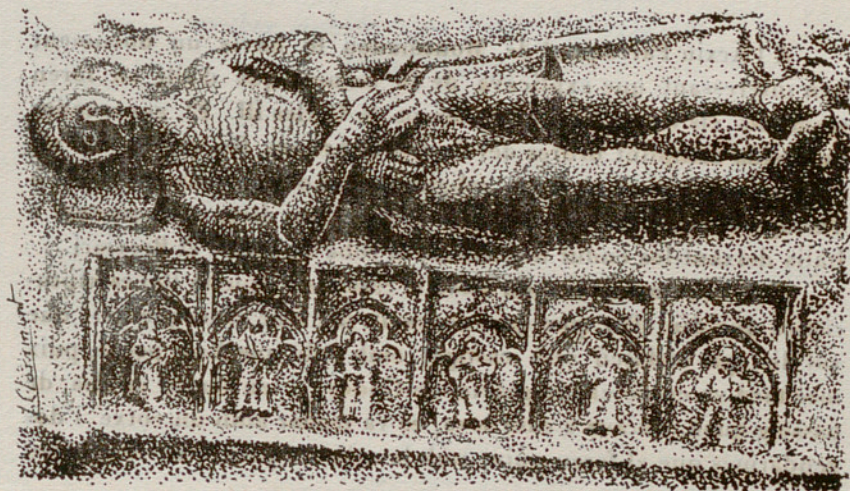
Abreviat de Sant Guillem, ja que l'Església que hi havia un xic més enllà de l'estació era dedicada a Sant Guillem. La imatge estava pintada al mig de l'altar major. Tenia altars dedicats al Patriarca Sant Josep, a Sant Ignasi de Loiola, Sant Lluís i Sant Francesc Xavier, i això ja vol dir que pertanyia a la Companyia de Jesús, que allí hi tenia una residència de malalts.

Tous (Sant Martí de)

No hi ha cap dubte que aquest nom és una reproducció del de Sant Martí de Tours, de França. El que manca saber és quan tingué lloc la aplicació d'aquest nom al poble català. Uns volen que sigui en temps de les guerres contra els alarbs per Carlemany o del seu fill Lluís el Pietós, perquè tant el pare com el fill eren

devotíssims del Sant Bisbe de Tours. Altres atribueixen el seu origen a què quan pels voltants de l'any mil una gran eixut s'es-tengué per tot Catalunya molta gent, per tal de fugir del flagell de la fam es traslladà al migdia de França abandonant els castells fins al punt que molts d'ells s'enrunaren. Diuen que una porció d'aquells fugitius van anar a parar a Tours i que al retornar a llur terra, passada aquella maltempsada, plens de devoció vers el Sant Bisbe d'aquella població que els havia acollit, el van pendre per Patró i van imposar el nom de Sant Martí de Tours, convertint-se després, per corrupció de paraula, en Sant Martí de Tous.

Després de la reconquesta, fou donat aquest castell pels comtes de Barcelona als Bisbes d'Ausona els quals l'enfeudaren amb els comtes de Cardona constituint llurs castellans la dinastia dels Tous emparentats amb tres famílies nobles de Catalunya entre elles la de Mediona. Un d'ells, Miró de Tous, està sepultat en un dels sarcòfags del Monestir de Ripoll, i el Bisbe Alfons de Tous —el retrat del qual es conservava en una bella pintura a la sala gòtica del castell fins fa pocs anys— assistí com a Bisbe que era de

Sarcòfag d'un senyor de Tous, a l'Església parroquial del poble

Dibuix de J. Claramunt

Vic (1410-1421) juntament amb els altres bisbes de Catalunya, nobles i cavallers, a la reunió cel-lebrada a Barcelona per a elegir els Compromisaris que en representació de Catalunya havien d'assistir al Parlament de Casp per tal de decidir el successor de Martí l'Humà, mort sense fills.

El castell es conserva actualment, encare que molt desmillo-rat. A l'església parroquial es conserva un sarcòfag del noble Bernat de Tous, ben digne d'ésser visitat.

Fillol

Fillol o Fiol, com l'anomenen els de Tous, vol dir fillet de Tous, per ésser un retall del seu terme. Té dins la seva demarcació l'església parroquial d'estil modern i la romànica de Roqueta al peu del castell d'aquest nom. Fou al principi dels Bisbes de Vic i enfeudat més endavant a la família de Cardona. Més ençà fou dels Roqueta i darrerament dels monjos del monestir de Santes Creus que tenien el seu Batlle en el lloc de Fillol.

* * *

A l'Arxiu Parroquial de Montmaneu hi havia un document ben interessant que explicava de la manera que d'allí en foren expulsats els Pares Jesuïtes en temps de Carles III. El governador de Lleida complint ordres del Comte d'Aranda féu voltar a la nit el convent i presos els seus religiosos foren conduïts en carros a Tarragona, que era el port més proper, per ésser transportats a Itàlia deixant-los endur únicament la roba de port i el Breviari.

Pero el comte d'Aranda trovà el càstig en aquella llei escriptu-rística que diu «Per quæ quis peccavit, per hæc et torquetur», que vol dir, que cadascú serà castigat amb allò que hagi pecat, puix mes tard va caure en desgràcia de Godoy, i en tornar un dia de passeig quan entrava a casa seva, es va trobar amb un cotxe i dos gendarmes que el feren pujar amb la roba de port i el conduïren a Jaen exilat.

*Donem per acabat aquest humil treball
esperant que els pèrits donguin el seu
parer i així col·laborem al coneixement
de l'història i folklore dels nostres pobles
que tots hauriem de saber i estimar, fent
arribar aquesta tasca a totes les comar-
ques d'Espanya.*

FE D'ERRADES:

Pàg. 5 - On diu Porquerisses ha de dir Porcarisses.

Pàg. 6 - On diu Carbassí ha de dir Querbesí.

Els dibuixos que il·lustren aquesta obra han estat gentilmente cedits per l'Agrupació Fotogràfica d'Igualada.

FU-7-9

